

Η παραγωγή γραπτού λόγου στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 ως σήμερα

Ιωάννα Βορβή¹, Ευγενία Δανιηλίδου²
ioaborb@gmail.com, daniieugenia@gmail.com

¹ Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Ανατ. Θεσ/νίκης, ² Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων Πέλλας

Περίληψη. Σκοπός της εργασίας είναι η ανασκόπηση των ποιοτικών αλλαγών στη διδασκαλία της γραπτής έκφρασης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, κατά την τριακονταπενταετία 1976-2011. Διερευνώνται οι στόχοι και η διαδικασία παραγωγής γραπτού λόγου όπως αποτυπώνονται, κυρίως, στα Προγράμματα Σπουδών και επισημαίνονται οι πρακτικές που υιοθετούνται και οι παράγοντες που επηρεάζουν το γραπτό λόγο των μαθητών. Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 καθιερώνεται η δημοτική και δίνεται δυνατότητα για εκσυγχρονισμό του γλωσσικού μαθήματος. Κομβικό σημείο θεωρείται η καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος (1982). Με την εισαγωγή των βιβλίων Νεοελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο (1984) και στο Λύκειο (1988) διαμορφώνεται η γλωσσική διδασκαλία ως μάθημα. Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (2003) προωθεί μορφές της κειμενοκεντρικής, επικοινωνιακής και διαθεματικής προσέγγισης. Στα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών Γυμνασίου (2011) επιδιώκεται η σύνδεση της γλωσσικής επικοινωνίας με την προσωπική και κοινωνική ζωή, ενώ, στο Πρόγραμμα Σπουδών Α' Λυκείου (2011), η ενδυνάμωση του γλωσσικού γραμματισμού σε μια κατεύθυνση κοινωνιοκεντρική και λιγότερο γλωσσοκεντρική.

Λέξεις κλειδιά: Νεοελληνική Γλώσσα, γραπτός λόγος, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, Προγράμματα Σπουδών

Εισαγωγή

Το έτος 1976 η ελληνική εκπαίδευση γνωρίζει μια ουσιαστική μεταρρύθμιση, καθοριστική για τη μετέπειτα πορεία της. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 σηματοδοτεί μεγάλες αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης, καθώς μεταξύ άλλων επιδιώκεται η ισότητα ευκαιριών, η παροχή παιδείας σε όλους και η σύνδεση της αποδοτικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος με την οικονομική και κοινωνική πρόοδο. Με το νόμο 309/1976 (ΦΕΚ 100/1976) «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως» η εξαιτής Υποχρεωτική Εκπαίδευση επεκτείνεται σε εννεαετή και η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση χωρίζεται σε δύο αυτοτελείς κύκλους. Η τριετής γυμνασιακή βαθμίδα γίνεται υποχρεωτική, προβλέπεται η συνεκπαίδευση των δύο φύλων σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης και εισάγεται η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση. Με τον ίδιο νόμο καταργούνται οι εισαγωγικές εξετάσεις από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, ενώ καθιερώνονται εισαγωγικές εξετάσεις από το Γυμνάσιο στο Λύκειο. Επανέρχεται η δημοτική ως γλώσσα διδασκαλίας (η δικτατορία είχε επαναφέρει την καθαρεύουσα) και με την καθιέρωσή της ως επίσημης γλώσσας στην εκπαίδευση δίνεται η δυνατότητα για σταδιακό εκσυγχρονισμό του γλωσσικού μαθήματος.

Κατά τη διάρκεια της τριακονταπενταετίας 1976-2011 γίνονται σημαντικές εκπαιδευτικές αλλαγές και στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού των Προγραμμάτων Σπουδών του

Γυμνασίου και του Λυκείου, μεταξύ των οποίων και των Αναλυτικών Προγραμμάτων για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και, συνακόλουθα, των διδακτικών εγχειριδίων.

Σκοπός της εργασίας είναι η ανασκόπηση των ποιοτικών αλλαγών στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας που εστιάζονται στη γραπτή έκφραση των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κατά την τριακονταπενταετία 1976-2011. Διερευνώνται οι στόχοι και η διαδικασία παραγωγής γραπτού λόγου όπως αποτυπώνονται, κυρίως, στα Προγράμματα Σπουδών (Π.Σ.) και επισημαίνονται οι πρακτικές που υιοθετούνται και οι παράγοντες που επηρεάζουν το γραπτό λόγο των μαθητών.

Η παραγωγή γραπτού λόγου επιλέχθηκε ως αντικείμενο της εργασίας, καθώς η ανάπτυξη σχετικών δεξιοτήτων από τους μαθητές παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία. Οι δυσκολίες των μαθητών στη γραπτή έκφραση εντοπίζονται στο σχεδιασμό, στον προσδιορισμό του σκοπού για τον οποίο γράφουν (Kress, 1994; Μαρσαγγούρας, 2001), στη γραφή, στη διόρθωση και στη βελτίωση των γραπτών τους. Σε αντίθεση με τον προφορικό λόγο που η διαδικασία μπορεί να τροφοδοτηθεί από την παρέμβαση του συνομιλητή και να ενισχυθεί από εξωγλωσσικά ή παραγλωσσικά στοιχεία, στην περίπτωση του γραπτού λόγου ο γράφων μπορεί να αξιοποιήσει αποκλειστικά μόνο γλωσσικά μέσα και απουσιάζει η παρέμβαση του συνομιλητή, η οποία γονιμοποιεί τη σκέψη και κατευθύνει την επικοινωνία (Kress, 1994). Το κυριότερο, όμως, που χρειάζεται να επισημανθεί είναι ότι οι δυσκολίες στο γραπτό λόγο αποθαρρύνουν το μαθητή, δημιουργούν αρνητική σχέση με το σχολικό περιβάλλον και τη μάθηση και υποθάλλουν τη σχολική αποτυχία.

Χρονική περίοδος 1974 - 1980

Ένα σημαντικό πρόβλημα της χρονικής περιόδου 1974 – 1976 αποτελούσε η διγλωσσία στο σχολείο με τη συνύπαρξη στη διδασκαλία της δημοτικής και της καθαρεύουσας, που αντιμετωπίστηκε με το νόμο 309/1976 (ΦΕΚ 100/1976), με τον οποίο η δημοτική ορίζεται πλέον ως αποκλειστική γλώσσα της εκπαίδευσης και της δημόσιας ζωής της χώρας. Έτσι, από το σχολικό έτος 1976-77, σε όλες τις βαθμίδες της Γενικής Εκπαίδευσης καθιερώνεται η Νεοελληνική, χωρίς ιδιωματισμούς και ακρότητες, ως γλώσσα διδασκαλίας, αντικείμενο διδασκαλίας και ως γλώσσα των διδακτικών βιβλίων. Ωστόσο, και στη μεταδικτατορική περίοδο επιβιώνουν απόψεις όπως η *«διδασκαλία συντακτικών φαινομένων της συντάξεως της καθαρευούσης προς κατανόησιν υπό των μαθητών της δομής του νεοελληνικού λόγου»* (Βουγιούκας, 1994).

Κατά τη χρονική περίοδο 1974 – 1980 το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο κυριαρχούσε στη διδακτική της γλώσσας ήταν εκείνο του παραδοσιακού μοντέλου (Μήτσης, 1999), σύμφωνα με το οποίο γλώσσα θεωρείται κατεξοχήν ο γραπτός λόγος. Η γλωσσική διδασκαλία δίνει έμφαση στην οργάνωση της γλώσσας με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά, ενώ τα γλωσσικά λάθη των μαθητών δαμινοποιούνται και πρέπει να αποφεύγονται (Μήτσης, 1999).

Στα Προγράμματα Σπουδών στη δεκαετία του 1980 παρατηρούνται οι πρώτες τάσεις εκσυγχρονισμού. Κομβικό σημείο θεωρείται η καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος (1982). Οι γενικές κατευθύνσεις των Προγραμμάτων Σπουδών για την παραγωγή γραπτού λόγου από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 ως σήμερα, αναφέρονται ανά βαθμίδα εκπαίδευσης στα επόμενα κεφάλαια.

Προγράμματα Σπουδών

Προγράμματα Σπουδών Γυμνασίου

Το μάθημα Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στο Γυμνάσιο, κατά το έτος 1977 και όπως ορίζεται στο Προεδρικό Διάταγμα (Π.Δ.) 831 (ΦΕΚ 270/1977,τ. α'), αποτελείται από 3 κλάδους, τη γλωσσική διδασκαλία, τη διδασκαλία κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας και την έκθεση. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο Π.Δ., το οποίο, μάλιστα, έχει συνταχθεί στη δημοτική γλώσσα, για τη γραφή της έκθεσης διατίθεται μια διδακτική ώρα. Προβλέπονται τουλάχιστον 10 γραπτές εκθέσεις το χρόνο.

Το 1984, με βάση το Πρόγραμμα Σπουδών (Π.Δ. 413, ΦΕΚ 146/1984), εισάγονται για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο διδακτικά βιβλία σε τρία τεύχη, «*Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο*»¹, τα οποία συνοδεύονται και από βιβλίο του καθηγητή. Στα βιβλία αυτά η γραπτή έκφραση εντάσσεται σε επικοινωνιακό πλαίσιο, περιλαμβάνονται οδηγίες για τη σύνταξη παραγράφων και κειμένων και θέματα για συζήτηση και γραπτή έκφραση. Για την Έκφραση – Έκθεση, που στα νέα βιβλία αποτελεί την υποενότητα Δ' κάθε ενότητας, διατίθενται ξεχωριστές ώρες. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, οι παραδοσιακοί κλάδοι του γλωσσικού μαθήματος, γραμματική, συντακτικό και λεξιλόγιο, συνεξετάζονται με την έκθεση. Οι γραπτές εκθέσεις εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο του γραπτού λόγου. Οι μαθητές ασκούνται στις εκθέσεις και γενικότερα στο γραπτό λόγο, ώστε να διατυπώνουν τις σκέψεις τους με πληρότητα, ακρίβεια, σαφήνεια και κομψότητα.

Το 1985, με το Π.Δ. 438 (ΦΕΚ 158/1985,τ. α'), για τη γραφή των εκθέσεων όλων των τάξεων του Γυμνασίου ισχύουν όσα αναφέρονται στο παραπάνω Π.Δ. του 1984. Για τη διδασκαλία της γραπτής έκφρασης αξιοποιούνται οι γραμματικές και συντακτικές γνώσεις, το λεξιλόγιο και το περιεχόμενο της θεματικής ενότητας που διδάχθηκε. Το ίδιο ισχύει και το 1988, στο Π.Δ. 21 (ΦΕΚ 8/1988, τ. α'), στο οποίο, μεταξύ άλλων, επιδιώκεται η ορθή και με προσωπικό ύφος γραπτή έκφραση των μαθητών.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, το 1999, όπως αναφέρεται στο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος «*Γλωσσική διδασκαλία*» στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο (Υ.Α. με αρθμ. Γ2/1088/, ΦΕΚ 561/1999, τ. β'), η γλώσσα θεωρείται κοινωνικό και επικοινωνιακό προϊόν και ο προφορικός θεωρείται ισότιμος με το γραπτό λόγο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω Π.Δ. στο Γυμνάσιο ολοκληρώνεται το γραμματικοσυντακτικό σύστημα της γλώσσας με έμφαση στο «*ακούω, κατανοώ, μιλώ και γράφω*» και η εισαγωγή του μαθητή στα κειμενικά είδη, στοιχεία που μελετώνται πάντα σε σχέση με τα κείμενα. Στην Α' και Β' τάξη, δίνεται έμφαση στην περιγραφή και στην αφήγηση, στην παραγωγή βιωματικού προφορικού και γραπτού λόγου προς οικείο αποδέκτη, ενώ στη Γ' τάξη, στον κριτικό αποφαντικό λόγο - επιχειρηματολογία, προς διευρυμένο ακροατήριο και λιγότερο οικείο δέκτη.

Το 2003 εκδόθηκε το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003, τ. Α), μεταξύ των οποίων και το Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη Νεοελληνική Γλώσσα. Η

¹ Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο, τάξη Α', Β' και Γ', συγγραφική ομάδα: Κάνδρος, Π., Λάναρης, Ε., Μουμτζάκης, Α., Τάνης, Δ., Τσολάκης, Χ. ΟΕΔΒ.

μεθοδολογία της διδασκαλίας της γλώσσας διέπεται από τις βασικές αρχές της επικοινωνιακής προσέγγισης της γλώσσας, της κειμενολογίας και της διαθεματικότητας. Οι μαθητές ασκούνται σε ποικίλες μορφές προφορικής και γραπτής επικοινωνίας και στην παραγωγή αποτελεσματικού λόγου διάφορων κειμενικών ειδών και κειμενικών τύπων. Παραγωγή λόγου δεν θεωρείται μόνο η παραδοσιακή έκθεση, αλλά όλα τα κείμενα που παράγουν οι μαθητές σε συγκεκριμένη περίπτωση, όπως οι γραπτές ασκήσεις διαφόρων ειδών στην τάξη, οι εργασίες για το σπίτι, οι συνθετικές εργασίες - διαθεματικές δραστηριότητες (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003: 3792).

Το έτος 2006 εισάγονται νέα βιβλία Νεοελληνικής Γλώσσας για όλες τις τάξεις του Γυμνασίου, τα οποία βρίσκονται σε ισχύ μέχρι και σήμερα και συνοδεύονται από Τετράδια Εργασιών και από βιβλία του εκπαιδευτικού. Το διδακτικό υλικό συνάδει με το πνεύμα και τη λογική των Προγραμμάτων Σπουδών του 2003. Εκτός από τη σειρά των διδακτικών εγχειριδίων (βιβλίο μαθητή, βιβλίο καθηγητή) και τη Γραμματική, εισάγεται για πρώτη φορά Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας για σχολική χρήση, καθώς και εποπτικό υλικό, όπως βιντεοταινίες για την ιστορία και τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003: 3794). Οι δραστηριότητες των διδακτικών εγχειριδίων αφορούν παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου, με ύφος και γραμματικοσυντακτικές δομές που καθιστούν αποτελεσματικό το λόγο και την επικοινωνία. Δίνεται, επίσης, βαρύτητα στην κατανόηση και παραγωγή πολυτροπικού κειμένου, καθώς η νέα επικοινωνιακή πραγματικότητα αναδεικνύει την ανάγκη της παροχής της πληροφορίας με ποικίλους σημειωτικούς τρόπους (Kress & Leeuwen, 1996) και οι προσλαμβάνουσες των μαθητών εντός και εκτός σχολείου είναι κυρίως πολυτροπικές (Χοντολίδου, 2005). Οι διδακτικές ενότητες στα βιβλία μαθητή επιστεγάζονται με εργασίες, σύντομες και εκτενείς διαθεματικές με τη μορφή project². Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας, «Σε όλες τις ενότητες της γλωσσικής διδασκαλίας δίνεται ειδικό βάρος σε ερευνητικές εργασίες ομάδων μαθητών που συνδυάζουν το επικοινωνιακό πλαίσιο (ποιος μιλάει, σε ποιον, με ποιο σκοπό- αποδέκτες της εργασίας) με το διαθεματικό πλαίσιο (κοινωνικό, ιστορικό, επιστημονικό κ.ά.)» (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003: 3792).

Κατά το σχολικό έτος 2011-12 δημοσιεύονται νέα Προγράμματα Σπουδών για την Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση, τα οποία εφαρμόζονται πιλοτικά σε 188 σχολικές μονάδες. Ζητούμενο είναι η απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων σχετικών τόσο με την αποτελεσματικότητα της γλωσσικής επικοινωνίας όσο και με την προσωπική και κοινωνική ζωή και τη συνδιαμόρφωση του κοινωνικού γίνεσθαι. Μεταξύ άλλων επιδιώκεται οι μαθητές να κατανοήσουν ότι τα κειμενικά είδη και η γλωσσική μορφή μετασχηματίζονται ανάλογα με τις επικοινωνιακές ανάγκες της κοινότητας, αλλά και τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές αλλαγές (Υ.Α. 113734/Γ2/03-10-2011, ΦΕΚ Β' 2334). Η παραγωγή γραπτού λόγου επιδιώκεται μέσα από δραστηριότητες κατανόησης, παραγωγής και κριτικής επεξεργασίας αυθεντικών κειμένων με σκοπό την κατανόηση της λειτουργίας του μηχανισμού της γλώσσας. Δίνεται έμφαση όχι μόνο στο τελικό προϊόν αλλά στην ίδια τη διαδικασία με στόχο την καλλιέργεια γλωσσικών δεξιοτήτων και διαδικαστικών γνώσεων.

² Για τη διαθεματικότητα στα φιλολογικά μαθήματα, βλ. και Αργυροπούλου, Χ., Κυρκίνη - Κούτουλα Α., Πολύζος Γ., Βαρέση Ε., Γατσιού Μ., Γεωργιάδου Α., Γκότσης Κ., Κατσιμπάρδης Μ., Κίσκιρα - Soderquist Μ., Νικηφοράκη Μ., Πατούνα Α. (2007). Συλλογικό έργο (επιμ. Χ. Αργυροπούλου) *Η διαθεματικότητα στα φιλολογικά μαθήματα και τα σχέδια εργασίας / Project. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Προγράμματα Σπουδών Λυκείου

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Α΄ Λυκείου του έτους 1978 (Π.Δ. 373, ΦΕΚ 79 /1978, τ.α΄), επισημαίνεται ότι κύριος στόχος της διδακτικής των εκθέσεων είναι η αρμονική σχέση μορφής και περιεχομένου και ορίζεται η γραφή μιας έκθεσης ανά δεκαπενθήμερο για χρονικό διάστημα μιάμισης έως δύο διδακτικών ωρών και τουλάχιστον δέκα εκθέσεων συνολικά το διδακτικό έτος.

Το 1979, στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Λυκείου Γενικής Κατεύθυνσης (Π.Δ. 826, ΦΕΚ 240/1979) παρατηρείται ότι για τη γλωσσική διδασκαλία δεν διατίθεται ιδιαίτερη ώρα, αλλά αυτή γίνεται στο πλαίσιο της επεξεργασίας των κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και της διόρθωσης των εκθέσεων. Οι γλωσσικές ασκήσεις γίνονται ευκαιριακά.

Στο Π.Δ. 827 (ΦΕΚ 240/1979) του ίδιου έτους «*κάθε έκθεση νοείται ως ένας επιμέρους κύκλος διδασκαλίας που αρχίζει με τη γραπτή ανάπτυξη ενός θέματος στη τάξη, συνεχίζεται με την προσεκτική διόρθωση του κειμένου από τον καθηγητή και ολοκληρώνεται με την επιστροφή των μαθητικών εργασιών και τη διατύπωση γενικών και ειδικών παρατηρήσεων σχετικά με την επίδοση της τάξεως ή του κάθε μαθητή*». Οι εκθέσεις που γράφονται από τους μαθητές στη διάρκεια ενός διδακτικού έτους δεν μπορεί να είναι λιγότερες από 10 και περισσότερες από 12. Σε αυτόν τον αριθμό δεν περιλαμβάνονται οι εκθέσεις που γράφονται με την ευκαιρία διαφόρων εορτών, γεγονότων, επετείων. Η έκθεση γράφεται σε δύο διδακτικές ώρες και η διόρθωση στην τάξη διαρκεί μία διδακτική ώρα.

Το 1980, σύμφωνα με το Π.Δ. 922 (ΦΕΚ 230/1980, τ.α΄), εξακολουθεί η γλωσσική διδασκαλία να γίνεται ευκαιριακά κατά την ερμηνευτική εργασία των κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ή κατά τη διόρθωση των εκθέσεων και να μη διατίθενται ιδιαίτερες διδακτικές ώρες. Οι εκθέσεις στη Β΄ τάξη Λυκείου Γενικής Κατεύθυνσης είναι μόνο γραπτές, όχι λιγότερες από 10 ούτε περισσότερες από 12 κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους. Κάθε έκθεση αποτελεί ενιαίο κύκλο διδασκαλίας που περιλαμβάνει τη γραφή και τη διόρθωση και για τον οποίο διατίθενται τρεις διδακτικές ώρες.

Τα Π.Δ. των ετών 1985 (479, ΦΕΚ 170/1985) και 1986 (428, ΦΕΚ 201/1986) δεν περιέχουν σημαντικές μεταβολές για το μάθημα της έκθεσης στο Λύκειο. Από το έτος 1985 στο Λύκειο συνδέεται η διδασκαλία των δοκιμίων με το μάθημα της Έκθεσης και προβλέπεται η άσκηση των μαθητών στο δοκιμιακό λόγο που θα εφοδιάσει το μαθητή με το αναγκαίο υλικό για την ανάπτυξη της έκθεσης.

Στις οδηγίες του σχολικού έτους 1985-86³ και, ενώ στο Αναλυτικό Πρόγραμμα δεν αναφέρεται κάτι σχετικό, προτείνονται για τη Γ΄ Λυκείου 10 εκθέσεις, εκ των οποίων τις τρεις, μία ανά τρίμηνο, μπορούν οι μαθητές να τις γράφουν στο σπίτι. Καθώς η έκθεση συνδέεται με το δοκίμιο, αξιοποιούνται τα δοκίμια με τις αντίστοιχες ερωτήσεις και δραστηριότητες του βιβλίου «*Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*» για τη Γ΄ Λυκείου.

Το έτος 1989, με το Π.Δ. 101 (ΦΕΚ 44/1989) «*τροποποίηση και συμπλήρωση των ωρολογίων προγραμμάτων των σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*» και με την εισαγωγή των βιβλίων του μαθητή αλλάζει η μορφή της γλωσσικής διδασκαλίας στο Λύκειο. Τα βιβλία αυτά σε αναθεωρημένη έκδοση ισχύουν μέχρι σήμερα, με τίτλο «*Έκφραση - Έκθεση*» και συνοδεύονται από τα βιβλία του καθηγητή με επιπλέον υλικό για την υποστήριξη του

³ Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων (στο Γυμνάσιο και το Λύκειο), τ. Α΄. ΥΠΕΠΘ, Κ.Ε.Μ.Ε., Τμήμα Μέσης Εκπαίδευσης, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

θεωρητικού πλαισίου του μαθήματος και προτάσεις για τη διδασκαλία. Στο Λύκειο η διδασκαλία και η αξιολόγηση της γλώσσας θεωρούνται συμπληρωματικές και αλληλοτροφοδοτούμενες διαδικασίες, οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας του μαθητή. Από τους βασικούς στόχους του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας είναι η συνειδητοποίηση από τους μαθητές της πολλαπλότητας και ποικιλίας του λόγου προκειμένου να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της επικοινωνιακής περίπτωσης, η προσέγγιση διαφόρων κειμενικών ειδών και η αξιοποίηση κατάλληλου λεξιλογίου, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίπτωση. Αναμενόμενα αποτελέσματα είναι να γίνουν οι μαθητές αποτελεσματικοί χρήστες της γλώσσας και να εκφράζονται σωστά σε προφορικό και γραπτό λόγο, σε επικοινωνιακό πλαίσιο.

Στις οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του σχολικού έτους 1989-1990⁴ εμπεριέχονται γενικά θεωρητικά στοιχεία της επικοινωνιακής προσέγγισης της γλώσσας και κατευθύνσεις για τη διδακτική της έκθεσης. Διευκρινίζεται ότι η συγγραφή έκθεσης ακολουθεί την επεξεργασία κειμένων και γραμματικοσυντακτικών φαινομένων από το μαθητή και την αφομοίωση σχετικού εξειδικευμένου λεξιλογίου. Η διαδικασία αυτή αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη ενός θέματος έκθεσης. Τις οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ενισχύουν οι υποδείξεις από τη συγγραφική ομάδα των βιβλίων «*Έκφραση-Έκθεση*», κατά το ίδιο σχολικό έτος, σύμφωνα με τις οποίες, δίνεται η δυνατότητα της επιλογής της ύλης, όχι μόνο για οικονομία χρόνου, αλλά και για σκοπούς παιδαγωγικούς, εφόσον το υλικό του βιβλίου δεν είναι δεσμευτικό και η διδασκαλία θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της κάθε τάξης, επομένως ο καθηγητής θα κάνει τις δικές του διαφορετικές επιλογές.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, στο Λύκειο⁵ (Υ.Α. με αρθμ. Γ2/1088/, ΦΕΚ 561/1999, τ. β΄) δίνεται έμφαση στα κειμενικά είδη, στα επίπεδα ύφους και στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου με κατάλληλο και πλούσιο λεξιλόγιο. Τα μορφοσυντακτικά φαινόμενα και το λεξιλόγιο διδάσκονται ανάλογα με την επικοινωνιακή περίπτωση, ώστε να διαμορφωθεί το κατάλληλο ύφος. Προτείνεται η χρήση του λεξικού και η αξιοποίηση σχετικής βιβλιογραφίας για τις μαθητικές εργασίες. Επιπλέον, θεωρείται καινοτομία η υιοθέτηση ομαδοσυνεργατικών προσεγγίσεων κατάλληλων για ανάπτυξη γνωστικών, κοινωνικών και ερευνητικών δεξιοτήτων, ενώ οι μαθητές ασκούνται στην παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου σε αυθεντικά πλαίσια επικοινωνίας. Σε περίπτωση αδυναμίας στο γραμματικοσυντακτικό σύστημα, στην ορθογραφία και τη στίξη, ο εκπαιδευτικός καλείται με κατάλληλες διδακτικές διαδικασίες να καλύψει τα κενά. Εκθέσεις θεωρούνται, εκτός από τα κείμενα που γράφονται σε καθορισμένες ώρες στην τάξη, ορισμένες από τις εργασίες στο σπίτι και τις γραπτές ασκήσεις στην τάξη, καθώς και οι συνθετικές/δημιουργικές εργασίες.

Το σχολικό έτος 2011-2012 εισάγεται στην Α' Τάξη Λυκείου Νέο Πρόγραμμα Σπουδών Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας, ανοιχτό και στοχοκεντρικό (ΦΕΚ 1562/2011). Η Ελληνική Γλώσσα θεωρείται ενιαίο μάθημα με τρεις κλάδους: α) Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, β) Νέα Ελληνική Γλώσσα και γ) Νέα Ελληνική Λογοτεχνία. Επιδιώκεται η ενδυνάμωση του γλωσσικού γραμματισμού σε μια κατεύθυνση κοινωνιοκεντρική και λιγότερο

⁴ Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων (στο Γυμνάσιο και το Λύκειο), τ. Α΄. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

⁵ Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος «Γλωσσική διδασκαλία» στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο.

γλωσσοκεντρική. Προτεραιότητα για το νέο Πρόγραμμα Σπουδών αποτελεί η συνεχής άσκηση των μαθητών στην παραγωγή ποικίλων κειμένων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται υβριδικά και πολυτροπικά κείμενα. Προτείνονται σύγχρονες μορφές διδασκαλίας όπως η ομαδοσυνεργατική, στο πλαίσιο ενός διδακτικού σχεδίου με τα χαρακτηριστικά του σχεδίου εργασίας (project). Οι Νέες Τεχνολογίες κατέχουν σημαντική θέση στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Α΄ Λυκείου και αξιοποιούνται ως μέσα ανάγνωσης και γραφής, με δεδομένο ότι οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση τους από τα προηγούμενα χρόνια σχολικής φοίτησης.

Στη Δευτεροβάθμια Τεχνική – Επαγγελματική εκπαίδευση (ΚΕΤΕ, ΤΕΛ, ΕΠΑΛ) το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας διδάσκεται με τρόπο ανάλογο με εκείνο των Λυκείων Γενικής Εκπαίδευσης (Ενιαίων, Γενικών Λυκείων), με εξαίρεση την περίοδο 1999-2006, κατά την οποία λειτουργούν τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) και η Γλώσσα και η Λογοτεχνία δεν αποτελούν χωριστά μαθήματα, όσον αφορά τη διδασκαλία και την αξιολόγησή τους (Π.Δ., 138α. Π.Δ. 157 (ΦΕΚ 138/2000,τ. α΄). Τα ΤΕΕ ιδρύονται με το Ν. 2640/98 «Δευτεροβάθμια Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις». Σύμφωνα με την απόφαση Γ2/3914/18.8.1999 ΥΠΕΠΘ «Καθορισμός Τομέων και Ειδικοτήτων των ΤΕΕ, Ωρολόγιο Πρόγραμμα Μαθημάτων», στα γενικά μαθήματα των ΤΕΕ για όλους τους τομείς περιλαμβάνεται το μάθημα των Νέων Ελληνικών, που διδάσκεται δύο (2) ώρες την εβδομάδα σε όλες τις τάξεις. Η Γλώσσα και η Λογοτεχνία συνδιδάσκονται. Εισάγονται νέα διδακτικά εγχειρίδια⁶ στα οποία κάθε θεματική ενότητα περιέχει ποικιλία κειμένων λογοτεχνικών, αλλά και πολλών άλλων κειμενικών ειδών. Μέσα από τη μελέτη των κειμένων αυτών γίνεται η διδασκαλία των διαφόρων γραμματικοσυντακτικών φαινομένων, καθώς και η παραγωγή λόγου σε επικοινωνιακό πλαίσιο.

Η Νεοελληνική Γλώσσα και η Λογοτεχνία επανέρχονται ως διακριτά μαθήματα στο ωρολόγιο πρόγραμμα με τη λειτουργία των Επαγγελματικών Λυκείων (ΕΠΑ.Λ.), τα οποία ιδρύονται με το Ν. 3475/2006 (ΦΕΚ 146/2006, τ. α΄), «Οργάνωση και λειτουργία της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις».

Παραγωγή λόγου και θεματολογία

Έως το 1976 η παραγωγή λόγου είχε τη μορφή έκθεσης ιδεών και η θεματολογία αφορούσε περιγραφές, διηγήσεις, χαρακτηρισμούς, επιστολές, δημόσια έγγραφα, αρχαία γνωμικά κ.ά.

Το 1977, όσον αφορά τις γραπτές εκθέσεις στην Α΄ τάξη Γυμνασίου, τα θέματα *«μπορεί μερικές φορές να είναι «ελεύθερα» οπότε ο μαθητής επιλέγει και αναπτύσσει το θέμα της εκλογής του. Κατά κανόνα όμως οι μαθητές γράφουν πάνω σε κοινό θέμα που προέρχεται από την τάξη με την καθοδήγηση του καθηγητή. Τα θέματα για την πρώτη τάξη επιλέγονται α) από τις προσωπικές εμπειρίες, τα βιώματα και γενικά από τον κόσμο των παραστάσεων των μαθητών... και β) από το λαογραφικό πλούτο του ελληνικού λαού...»*.

⁶ «Νέα Ελληνικά» Α΄ τάξης ΤΕΕ 1ος κύκλος. ΟΕΔΒ 1999.

«Νέα Ελληνικά» Β΄ τάξης ΤΕΕ 1ος κύκλος. ΟΕΔΒ 1999.

«Νέα Ελληνικά» Γ΄ τάξης ΤΕΕ 2ος κύκλος. ΟΕΔΒ 2000.

Στη Β΄ τάξη τα θέματα επιλέγονται «από τα βιώματα και τις παραστάσεις των μαθητών...περιγραφές προσώπων –επιστολές σε φίλους ή συγγενείς κ.τ.λ.» (Π.Δ. 831, ΦΕΚ 270/1977,τ. α΄).

Το 1978 τα θέματα των εκθέσεων της Γ΄ τάξης Γυμνασίου «επιλέγονται από τας εμπειρίας και τους ερεθισμούς των μαθητών εκ του φυσικού περιβάλλοντος, της καθημερινής ζωής και των πολιτιστικών επιτευγμάτων του κοινωνικού συνόλου.... Εις την τάξιν αυτήν σκόπιμον είναι να ασκούνται οι μαθηταί εις την σύνταξιν αιτήσεων, αναφορών, τηλεγραφημάτων, δημοσίων εγγράφων κ.τ.λ.» (Π.Δ. 374, ΦΕΚ 79/1978).

Από το 1984 και εξής, τα θέματα συνδέονται με τις ενότητες του σχολικού βιβλίου. Από την «έκθεση» περνάμε στη «γραπτή έκφραση». Τα θέματα σχετίζονται με τη σχολική, την οικογενειακή ζωή των μαθητών και κοινωνικά ζητήματα και στη Γ΄ Γυμνασίου εμπλουτίζονται με τη σύνταξη επιστολών και δημοσίων εγγράφων (ΠΔ 438, ΦΕΚ 158/1985,τ.α΄).

Σύμφωνα με τις οδηγίες⁷ που ίσχυαν από το 2000 για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, η γραπτή παραγωγή λόγου σχετίζεται με τις ενότητες που διδάσκονται ή με θεματικό κύκλο που έχει συζητηθεί στην τάξη. Τοποθετείται σε επικοινωνιακό πλαίσιο και ορίζεται το είδος του κειμένου, ο δέκτης και ο σκοπός για τον οποίο γράφεται το κείμενο, οπότε οι μαθητές χρησιμοποιούν το ανάλογο επίπεδο ύφους για το κείμενό τους. Είναι δυνατόν να προσδιορίζεται και η έκταση του κειμένου των μαθητών.

Σύμφωνα με τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. του 2003 τα θέματα εξακολουθούν να είναι σχετικά με την ενότητα που διδάσκεται κάθε φορά και αφορούν το περιβάλλον του μαθητή και κοινωνικά ζητήματα.

Στο Πρόγραμμα Σπουδών για την Πιλοτική Εφαρμογή του διδακτικού πεδίου Ελληνική Γλώσσα & Γραμματεία (Υ.Α. 113734/Γ2/03-10-2011, ΦΕΚ Β΄2334) συνεχίζεται η ίδια λογική στην επιλογή θεμάτων.

Όσον αφορά το Λύκειο, το 1978 (Π.Δ. 373, ΦΕΚ 79/1978) στη θεματολογία των εκθέσεων περιλαμβάνονται εντυπώσεις από επισκέψεις σε ιστορικούς τόπους, βιομηχανίες, και ταξίδια, περιγραφές και συγκριτικές περιγραφές και χαρακτηρισμοί αντιθέτων προσώπων, ομάδων, γεγονότων, καταστάσεων κ.τ.λ. Επίσης, περιλήψεις και στοιχειώδης κριτική ανάλυση διδαγμένων λογοτεχνικών κειμένων. Επιτρέπεται, σε περιορισμένη κλίμακα, η ανάπτυξη θεμάτων της προσωπικής προτίμησης κάθε μαθητή.

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του έτους 1979 (Π.Δ. 826, ΦΕΚ 240/1979), οι μαθητές, κατά κανόνα, αναπτύσσουν κοινό θέμα που αναφέρεται σε εντυπώσεις, σκέψεις και ιδέες από επισκέψεις σε χώρους που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, σε χαρακτηρισμούς προσώπων, ενεργειών, καταστάσεων κ.τ.λ., περιγραφή και στοιχειώδη κριτική λογοτεχνικών και μη κειμένων που διδάχθηκαν στην τάξη, και μικρές πραγματείες με αντικείμενο θέματα που προκάλεσαν το ενδιαφέρον των μαθητών.

Το 1980, σε Προεδρικό Διάταγμα που αφορά τη Β΄ τάξη Λυκείου Γενικής Κατεύθυνσης (Π.Δ. 922/ΦΕΚ 230/1980, τ.α΄), θεωρείται σημαντική η σαφήνεια στη διατύπωση του θέματος της έκθεσης και δίνεται η δυνατότητα παρουσίασής του σε πολλούς στίχους, ώστε να αποφεύγεται, κατά το δυνατόν, η ασάφεια. Όπου το θέμα δεν προσφέρεται για εκτενή

⁷ Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο», σχολικό έτος 2004-2005. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

διατύπωση, μπορεί να αναλυθεί σε επιμέρους ερωτήσεις. Στο συγκεκριμένο Π. Δ. δεν γίνεται αναφορά σε δυνατότητα ανάπτυξης ελεύθερου θέματος. Τα θέματα μπορεί να αφορούν ιδέες, κρίσεις, απόψεις για συγκεκριμένα περιστατικά ή κοινωνικά φαινόμενα, μικρές πραγματείες και μελέτες ποικίλου περιεχομένου, ανάπτυξη γνωμικών, εννοιών, αποφθεγμάτων, παροιμιών. Ακόμη, θέματα αποτελούν οι σκέψεις και ιδέες με αφορμή ένα σύντομο κείμενο ή απόσπασμα κειμένου, ποιητικού ή πεζού, όχι αποκλειστικά λογοτεχνικού. Επίσης, ως θέματα προτείνονται η ανάλυση, η κριτική ή περίληψη ενός κειμένου που έχουν μελετήσει οι μαθητές με υπόδειξη του διδάσκοντα ή ακόμη και η αισθητική ερμηνεία έργων τέχνης, καθώς και η κριτική ανάλυση έργων της αρχαίας και νέας λογοτεχνίας, που έχουν πρόσφατα διδαχθεί οι μαθητές, με γενικές αναφορές ή απαντήσεις σε συγκεκριμένες ερωτήσεις.

Από το 1989 η θεματολογία σχετίζεται με τα «θέματα για συζήτηση και έκφραση/έκθεση» των βιβλίων «Έκφραση – Έκθεση» για το Λύκειο που αφορούν ζητήματα κοινωνικά, επιστημονικά, πολιτικά, ηθικά κ.ά.

Το 2011, με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη Νεοελληνική Γλώσσα στην Α' Λυκείου (ΦΕΚ 1562/2011) και τις οδηγίες προς τους διδάσκοντες, εισάγονται πολλές αλλαγές όσον αφορά τις ερωτήσεις, τα κείμενα αφόρμησης και το επικοινωνιακό πλαίσιο για την παραγωγή γραπτού λόγου. Σύμφωνα με τις οδηγίες «Αυτό που έχει προτεραιότητα στο ΠΣ είναι να δίνεται η ευχέρεια στα παιδιά να εμπλέκονται σε πρακτικές όπου θα διαβάζουν, θα μιλούν και θα γράφουν συνεχώς για ποικίλα ζητήματα χρησιμοποιώντας ποικιλία κειμενικών ειδών. Τα κείμενα είναι κοινωνικές μονάδες η παραγωγή των οποίων δεν κατακτάται, αν δεν κατανοηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε κειμενικού είδους/ τύπου που καλούνται τα παιδιά να γράψουν και αν δεν αντιμετωπισθεί η παραγωγή τους ως διαδικασία, γεγονός που σημαίνει ότι πρέπει να δίνεται χρόνος και στην παραγωγή αλλά και στη βελτίωση των κειμένων που γράφονται. Στο πλαίσιο αυτό η παραγωγή λόγου δε γίνεται ευκαιριακά κάποιες φορές τον χρόνο, όπως συνηθιζόταν με την «έκθεση ιδεών», αλλά αποτελεί οργανικό στοιχείο των σχεδίων εργασίας που διεκπεραιώνουν οι μαθητές και οι μαθήτριες»⁸.

Διόρθωση – Αξιολόγηση του γραπτού λόγου

Από τα πρώτα χρόνια της μεταρρύθμισης και μέχρι σήμερα, για τη διόρθωση των γραπτών των μαθητών τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο αφιερώνεται μία διδακτική ώρα, την επόμενη εβδομάδα μετά την παραγωγή του γραπτού λόγου, προκειμένου να διατυπωθούν οι παρατηρήσεις του διδάσκοντα αναφορικά με τα γραπτά των μαθητών (Π.Δ. 831, ΦΕΚ 270/1977,τ. α' και οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο⁹).

Στις οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο του σχολικού έτους 2004-2005 δίνεται η κατεύθυνση να γίνεται από το διδάσκοντα η διόρθωση των

⁸ Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Α' τάξης Γενικού Λυκείου για το σχ. έτος 2011-2012, 124673/Γ2/01-11-2011.

⁹ Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο», σχολικό έτος 2004-2005. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: ΟΕΔΒ και Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γενικό Λύκειο», σχολικό έτος 2008-2009. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

γραπτών των μαθητών και να επισημαίνονται τα λάθη στους μαθητές, ώστε αυτά να χρησιμοποιηθούν εποικοδομητικά, στο πλαίσιο της ανατροφοδότησης, η οποία αποτελεί και το βασικό στόχο της διόρθωσης. Για την αξιολόγηση των γραπτών λαμβάνονται υπόψη το περιεχόμενο, η χρήση της γλώσσας και η εκφραστική ικανότητα του μαθητή, η οργάνωση του λόγου, η καταλληλότητα του ύφους και η αποτελεσματικότητα του κειμένου.

Σύμφωνα με τα ισχύοντα Προγράμματα Σπουδών της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης που άρχισαν να εφαρμόζονται από το 2006, η αξιολόγηση στο γλωσσικό μάθημα *«προϋποθέτει τη συνεργασία ανάμεσα σε μαθητή και καθηγητή και έχει ως τελικό στόχο την αυτοαξιολόγηση του μαθητή και τη βελτίωση της γλωσσικής του έκφρασης»* (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003, τ. Α). Βασικός σκοπός είναι η βελτίωση του παραγόμενου λόγου-κειμένου και όχι ο έλεγχος, με τους μαθητές να εμπλέκονται ενεργά στη διαδικασία της διόρθωσης. Τα κριτήρια αξιολόγησης, όπως ορίζονται στα Προγράμματα Σπουδών, αφορούν το περιεχόμενο του κειμένου, την οργάνωση του λόγου, το είδος του κειμένου που καθορίζει την οργάνωση των πληροφοριών και τη δομή του, την έκφραση και το ύφος, την αποτελεσματικότητα (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ., 2003, τ. Α). Τελικός στόχος της συμμετοχής του μαθητή στη διόρθωση του γραπτού του είναι η αυτοαξιολόγηση. Ο μαθητής πρέπει να είναι ικανός να παρατηρεί την πρόοδό του και να είναι σε θέση να ξέρει πότε η εργασία του είναι καλή. Το λάθος δεν κατακρίνεται, αλλά αξιοποιείται διδακτικά. Ο μαθητής βλέπει το κείμενό του ως κάτι που εξελίσσεται και βελτιώνεται με διαδοχικές γραφές.

Η βελτίωση του γραπτού του μαθητή με διαδοχικές γραφές συνεχίζεται και στα νέα πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών (Υ.Α. 113734/Γ2/03-10-2011, ΦΕΚ Β'2334) με δραστηριότητες επαναδιατύπωσης των κειμένων των μαθητών, με σκοπό τη βελτίωση της επικοινωνιακής τους επάρκειας. Σε αυτή την κατεύθυνση εναλλακτικές μορφές αξιολόγησης όπως ο φάκελος των γλωσσών (portfolio), η συστηματική παρατήρηση, η αξιολόγηση μέσω των σχεδίων εργασίας, η αυτοαξιολόγηση και αλληλοαξιολόγηση/ετεροαξιολόγηση φαίνεται να εξυπηρετούν αποτελεσματικότερα το νέο πλαίσιο για τη διδασκαλία και μάθηση της γλώσσας.

Αναφορικά με το Λύκειο, όπως αναφέρεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Α' τάξης του έτους 1978 (Π.Δ. 373, ΦΕΚ 79 /1978, τ.α'), οι εκθέσεις διορθώνονται από τον καθηγητή και σχολιάζονται στην τάξη κατά τη διάρκεια μιας διδακτικής ώρας. Επισημαίνονται τα συνήθως επαναλαμβανόμενα σφάλματα, πραγματολογικά, λογικά, συντακτικά, ορθογραφικά, κυριολεξίας, στίξης, διάρθρωσης κ.ά., με στόχο την αποφυγή επανάληψής τους σε μελλοντικές εκθέσεις. Ο εκπαιδευτικός δίνει οδηγίες για τη σωστή σύνταξη των εκθέσεων. Δίνεται σημασία τόσο στο περιεχόμενο της έκθεσης όσο και στην έκφραση και στη δομή. Τα κριτήρια για τη σύνταξη καλής έκθεσης είναι η κυριολεκτική και ακριβολογική έκφραση, η σύντομη, σαφής και παραστατική διατύπωση, η λογική διάρθρωση του νοήματος και η συνολικά ορθή σύνθεση της έκθεσης. Κύριος στόχος, ο οποίος και τονίζεται, είναι η *«αρμονική σχέσις μορφής και περιεχομένου προς αποφυγήν της κενολόγου γραπτής φλυαρίας η οποία αποκαλύπτει ανυπαρξίαν διανοημάτων και αδυναμίαν σκέψεως»* (Π.Δ. 373, ΦΕΚ 79 /1978, τ.α').

Το 1979, στο Π.Δ. 826 (ΦΕΚ 240/1979) καθορίζεται ότι κατά τη διόρθωση θα διατυπώνονται παρατηρήσεις που αφορούν την επίδοση της τάξης ή του κάθε μαθητή. Επίσης, επισημαίνεται ότι θα δίνονται οδηγίες για τη σύνθεση και την έκθεση ιδεών, χωρίς να καθορίζεται κάτι συγκεκριμένο. Η διόρθωση των εκθέσεων στην τάξη συνδυάζεται με τη γλωσσική διδασκαλία. Η ίδια αναφορά γίνεται και στο Π.Δ. 827 (ΦΕΚ 240/1979) του ίδιου έτους, στο οποίο, επίσης, καταγράφεται ότι η κατάρτιση των μαθητών στη δημοτική

γλώσσα συμπληρώνεται με ποικίλες γλωσσικές και, κυρίως, λεξιλογικές ασκήσεις, οι οποίες γίνονται κατά τη διαδικασία της ερμηνείας των κειμένων ή της διόρθωσης των εκθέσεων. Ειδικότερα, οι ασκήσεις αναφέρονται σε συνώνυμες και αντίθετες λέξεις, επισήμανση της κυριολεκτικής και μεταφορικής σημασίας των λέξεων, ξενικές επιδράσεις στη νέα ελληνική ή εξελληνισμένες ξένες λέξεις, εμπλουτισμό της νέας ελληνικής από την αρχαία και τη μεταγενέστερη ελληνική. Στο ίδιο Π.Δ., με τη διδασκαλία των εκθέσεων στην Α΄ τάξη Λυκείου Γενικής Κατεύθυνσης επιδιώκεται η συνέχιση της καλλιέργειας της εκφραστικής ικανότητας των μαθητών που απέκτησαν στο Γυμνάσιο. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται η ακρίβεια, σαφήνεια, πληρότητα και καλαισθησία της έκφρασης, η επιτυχής διατύπωση λεπτών νοηματικών αποχρώσεων και σύνθετων πνευματικών συλλήψεων, καθώς και η απόκτηση προσωπικού ύφους.

Το 1980, στο Π.Δ. 922 (ΦΕΚ 230/1980 τ.α΄), εκτός από τη διόρθωση των μαθητικών εκθέσεων που θα γίνεται με προσοχή από τον καθηγητή στο σπίτι, αναφέρεται πως κατά το σχολιασμό τους στην τάξη σε μια διδακτική ώρα θα επισημαίνονται τα θετικά στοιχεία και γενικά τα προτερήματα των καλών εκθέσεων, καθώς και τα συνήθη λογικά, συντακτικά, ορθογραφικά, στίξης, διάρθρωσης και άλλα λάθη, ενώ θα δίνονται οδηγίες για τη σύνθεση και την έκθεση ιδεών. Επιδιώκεται η αποφυγή κενολογίας και η ορθή διατύπωση και ανάπτυξη των διανοημάτων των μαθητών.

Μέχρι το 1989 δεν παρατηρούνται μεταβολές ως προς τη διόρθωση των γραπτών των μαθητών, για την οποία εξακολουθεί να αφιερώνεται έως μία διδακτική ώρα.

Σύμφωνα με οδηγίες που ακολούθησαν την εισαγωγή των βιβλίων «Έκφραση - Έκθεση» για το Λύκειο που έγινε το 1989 (Π.Δ. 101, ΦΕΚ 44/1989), η αξιολόγηση της γραπτής έκφρασης στοχεύει μέσα από συνεργατικές διαδικασίες καθηγητή - μαθητή στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής γλωσσικής ικανότητας του μαθητή. Οι παραπάνω οδηγίες συντάχθηκαν το σχολικό έτος 1996 – 1997 και ίσχυαν με τις σχετικές αναθεωρήσεις και βελτιώσεις τους έως το σχολικό έτος 2007 – 2008¹⁰. Προτείνεται να επικεντρώνεται η διόρθωση σε ορισμένα σημεία κάθε φορά, ανάλογα με εκείνα που τονίστηκαν στην ενότητα, ενώ παράλληλα θα παρουσιάζεται στους μαθητές από το διδάσκοντα (προφορικά ή γραπτά) ένας ενδεικτικός τρόπος σύνταξης του συγκεκριμένου είδους κειμένου.

Το 2009, στις «Οδηγίες για την αξιολόγηση της παραγωγής κειμένου στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας του ΓΕΛ και του ΕΠΑΛ» (44135/Γ2/15-04-09), ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης για το περιεχόμενο του παραγόμενου κειμένου, την έκφραση/μορφή του κειμένου και τη δομή/διάρθρωση του κειμένου. Επιβάλλεται, βέβαια, η συνολική θεώρηση του παραχθέντος κειμένου, πριν από την τελική αξιολόγησή του.

Παρατηρήσεις - Συμπεράσματα

Οι ποιοτικές αλλαγές στη διδασκαλία της γραπτής έκφρασης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση κατά την τριακονταπενταετία 1976-2011 σηματοδοτούνται από την καθιέρωση της δημοτικής με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, η οποία συνέβαλε σημαντικά

¹⁰Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γενικό Λύκειο», σχολικό έτος 2007-2008. ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

στην ανάπτυξη της γλωσσικής επάρκειας των μαθητών, εφόσον λαμβάνεται πλέον υπόψη η γλωσσική ποικιλία, το πολιτισμικό κεφάλαιο, το γλωσσικό υπόβαθρο και ο μαθητής εκφράζεται στη γλώσσα που μιλάει. Μετά από τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, η γλωσσική διδασκαλία δεν περιορίζεται στη σχολαστική διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού. Μεγάλες αλλαγές στη γλωσσική διδασκαλία γενικότερα, καθώς και στην παραγωγή λόγου ειδικότερα, ξεκινούν το 1984 στο Γυμνάσιο και το 1989 στο Λύκειο με τα Προγράμματα Σπουδών και την εισαγωγή νέων βιβλίων, τα οποία εκπονήθηκαν από τον καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.) Τσολάκη και τους συνεργάτες του. Η κατανόηση και παραγωγή λόγου εντάσσεται τώρα στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας, η οποία διαχωρίζεται από τη Λογοτεχνία και αποτελεί διακριτό μάθημα. Η παραγωγή γραπτού λόγου διδάσκεται συστηματικά, συνδέεται με τις θεματικές ενότητες, συνεξετάζεται με τους παραδοσιακούς κλάδους της γλωσσικής διδασκαλίας και αποκτά επικοινωνιακό πλαίσιο (Αδαλόγλου, 2007). Για την παραγωγή γραπτού κειμένου λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους και του τύπου κειμένου (Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999), η επικοινωνιακή περίσταση και το κατάλληλο λεξιλόγιο¹¹.

Στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ.) του 2003 συνεχίζεται η ίδια λογική με πιο συστηματικές κατευθύνσεις και με το γραπτό λόγο να αντιμετωπίζεται ως δυναμική γνωστική διαδικασία με φθίνουσα καθοδήγηση και στόχο την ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή για ετεροαξιολόγηση και αυτοαξιολόγηση. Υιοθετείται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος με τον εκπαιδευτικό σε ρόλο συντονιστή και συνεργάτη, η οποία, σύμφωνα με τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό, συμβάλλει στην αλληλεπίδραση και την ανάπτυξη της κοινωνικής ταυτότητας των μαθητών (Βυγκότσκι, 1993). Προτείνεται η αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) ως παιδαγωγικών μέσων αλλά και ως μέσων πρακτικής γραμματισμού τόσο στα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. όσο και στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Α΄ Λυκείου και στα Προγράμματα που εφαρμόζονται πιλοτικά από το σχολικό έτος 2010-11.

Αναφορικά με τα θέματα των εκθέσεων, μετά το 1984 συνδέονται άμεσα με τη θεματική των κειμένων της ενότητας. Στο ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών της Α΄ Λυκείου και συγκεκριμένα στις «Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας»¹² επιδιώκεται, επιπλέον, η δημιουργική ενσωμάτωση πληροφοριών, γνώσεων και απόψεων από άλλα κείμενα στα κείμενα των μαθητών, καθώς και η διατύπωση τεκμηριωμένων θέσεων και κρίσεων ανάλογα με το κειμενικό είδος που έχουν να γράψουν.

Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος, επιχειρείται η μετάβαση από την επικοινωνιακή προσέγγιση στον κριτικό γραμματισμό και στην παιδαγωγική των πολυγραμματισμών (Χατζησαββίδης, 2009), όπως διαφαίνεται και στα νέα Προγράμματα Σπουδών του Λυκείου και του Γυμνασίου, στα οποία περιλαμβάνονται σημαντικές καινοτομίες που στοχεύουν στη γλωσσική επάρκεια των μαθητών και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κατανόησης και παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου. Ζητούμενο είναι η διδασκαλία της παραγωγής γραπτού λόγου σε επικοινωνιακό πλαίσιο να αποκτήσει

¹¹ Τα σχετικά Προγράμματα Σπουδών και οι οδηγίες για την παραγωγή κειμένου αναφέρονται παραπάνω, στα κεφάλαια «Προγράμματα Σπουδών Γυμνασίου» και «Προγράμματα Σπουδών Λυκείου».

¹² 124673/Γ2/ 01-11-2011, Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Α΄ τάξης Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2011-2012.

περισσότερο κοινωνιοκεντρικό χαρακτήρα και στοιχεία κοινωνικο-επικοινωνιακών αντιλήψεων με στόχο την ενδυνάμωση του γλωσσικού και του κριτικού γραμματισμού. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων αυτών είναι οι εκπαιδευτικοί να ενημερωθούν σε βάθος, να επιμορφωθούν, για να γνωρίσουν τη φιλοσοφία και το περιεχόμενο των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, ώστε να τα εφαρμόσουν συστηματικά στη σχολική πράξη, με επιτυχία και αποτελεσματικότητα.

Αναφορές

- Kress, G. (1994). *Learning to Write*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kress, G., & Leeuwen, V. (1996). *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London: Routledge
- Αδαλόγλου, Κ. (2007). *Η γραπτή έκφραση των μαθητών. Προτάσεις για την αξιολόγηση και τη βελτίωση της*. Αθήνα: Κέδρος.
- Αναλυτικά Προγράμματα 1899 - 1999. Διαθέσιμα στο δικτυακό τόπο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2015 από: http://www.pi-schools.gr/progr_spoudon_1899_1999/index.php
- Αργυροπούλου, Χ., Κυρκίνη-Κούτουλα, Α., Πολύζος, Γ., Βαρέση, Ε., Γατσιού, Μ., Γεωργιάδου, Α., κ.ά. (2007). Συλλογικό έργο (Επιμ. Χ. Αργυροπούλου) *Η διαθεματικότητα στα φιλολογικά μαθήματα και τα σχέδια εργασίας / Project. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βουγιούκας, Α. (1994). *Το γλωσσικό μάθημα στην Πρώτη Βαθμίδα της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Βυγκότσκι, Λ. (1993). *Σκέψη και γλώσσα*. Αθήνα: Γνώση.
- Γεωργακοπούλου, Α., & Γούτσος, Δ. (1999). *Κείμενο και Επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ.) (2003). ΦΕΚ. Τεύχος Β'. αρ. φύλλου 303/13-03-03. Τόμος Α'. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Κείμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μήτσης, Ν. (1999). *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος. Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2009). Γλωσσοδιδακτικά συνεχή και ασυνεχή της τελευταίας τριακονταετίας: από τον επικοινωνιοκεντρισμό στον κοινωνιοκεντρισμό. Στο Κ. Ντίνας κ.α (επιμ.), *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή: Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)*. Ανακτήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 2015 από: <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika/>
- Χοντολίδου, Ε. (2005). Αλλαγές στις εκδοτικές πρακτικές παιδικών βιβλίων: το παράδειγμα του βιβλίου Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες του Ιουλίου Βερν. Στο Ο. Σέμογλου-Κωνσταντινίδου (Επιμ.), *Πρακτικά Συνεδρίου «Εικόνα και παιδί»* (σ. 89-97). Θεσσαλονίκη.